

Oblici solidarnosti u prvoj Crkvi

Ivan Dugandžić

Socijalno-etička crta Isusova navještaja

U strogo povijesnom smislu Isusov navještaj blizine kraljevstva Božjega možemo nazvati utopijom, jer ono jednostavno nije ostvarivo u uvjetima ovoga svijeta. Ali baš iz te utopije Isus izvlači zaključke za djelovanje u ovom konkretnom svijetu, naglašavajući da se tako već počinje ostvarivati ono što je u svojoj punini doista stvar budućnosti i konačnog Božjeg zahvata. Polazeći od toga, kršćanin ne smije praviti razliku između individualne i socijalne etike, jer Isusov navještaj se tiče sveobuhvatnog kraljevstva Božjeg, a to znači da obuhvaća i ljudsko društvo. Razumije se da njegove radikalne zahtjeve treba uvijek na nov način tumačiti u svjetlu povijesnog i društvenog konteksta.

Danas, u vrijeme naglašenog individualizma i egoizma, ljudi kojima je stalo do pravednijeg društva u kojem ne bi smjelo biti siromaštva ponovno otkrivaju socijalnu kritiku Evanđelja utjelovljenu u načinu života prvih kršćanskih zajednica. Trudeći se u svojim redovima ostvariti bratske odnose kroz organiziranu brigu za siromašne i slabe, prve kršćanske zajednice su bile snažan znak za društvo svoga vremena. Današnja Crkva je svjesna svoga poslanja i zato ponovo ističe »opciju za siromašne«, posebice u takozvanom trećem svijetu.

Bratstvo – novozavjetni ideal

Prema evanđelistu Luki (Lk 4, 14-21), Isus se u sinagogi u Nazaretu poistovjetio s Jahvinim Pomazanikom najavljenim od proroka Izaije (Iz 61, 1-3), a glavne crte tog Pomazanika, Mesije, jesu solidarnost sa siromašnima i potlačenicima:

»Duh Jahve Gospoda na meni je, jer me Jahve pomaza, posla me da radosnu vijest donesem ubogima, da iscijelim srca slomljena; da zarobljenima navijestim slobodu i oslobođenje sužnjevima; da navijestim godinu milosti Jahvine...«.

Svojim držanjem Isus trajno dokazuje da je doista Mesija siromašnih. Njegovo solidariziranje sa siromašnima ide tako daleko da u svom govoru o posljednjem sudu ishod svačije presude veže uz odnos prema takvima:

»Zaista, kažem vam, meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće« (Mt 25, 40).

Činjenica da Isus siromašne zove svojom braćom njegovoj solidarnosti s njima daje posebnu dimenziju. I u tome je velika novost u odnosu na Stari zavjet. Okvir unutar kojega se ostvaruje solidarnost tu nije više izabrani narod kao takav ili samo neka skupina unutar tog naroda, kao primjerice obitelj, rodbina, prijatelji, već je to novo sveobuhvatno bratstvo koje nastaje prihvaćanjem Evanđelja i pripadnošću Isusu. Samo takve Isus smatra svojom stvarnom braćom i sestrama, a ne one po tijelu (usp. Mk 3, 35). Čovjekov bližnji nije više ni onaj po krvi ni onaj po religijskoj pripadnosti, nego onaj koji pokazuje ljubav prema čovjeku u nevolji, što je Isus potkrijepio primjerom milosrdnog Samarijanca (usp. Lk 10, 29-37).

Zapovijed ljubavi kao motiv solidarnosti

Isusova zapovijed ljubavi prema bližnjemu nije doduše posvemašnja novost, jer nju pozna i Stari zavjet (usp. Lev 19, 16-18). Ipak je njezina velika novost u tome što je židovstvo pojam bližnjega gotovo isključivo vezalo uz pripadnika svoga naroda, a Isus ga proširuje na sve ljude. Zato je s pravom možemo smatrati prakršćanskom temeljnom vrednotom. Isusovu novost prepoznamo i tome kako donosi starozavjetno »zlatno pravilo ponašanja«. Dok se Stari zavjet zadovoljavao time da se drugom ne čini ništa što čovjeku nije drago da se njemu čini (usp. Tob 4, 15), Isus tu zapovijed izriče pozitivno, tražeći da njegov učenik djeluje:

»Sve što želite da ljudi čine vama, činite i vi njima!« (Mt 7, 12).

U povijesnom smislu kršćanski je etos nastao u prostoru u kojem se dodiruju židovstvo i helenističko poganstvo. To je etos skupine koja potječe iz židovstva, ali je najveći broj svojih pristaša našla u poganstvu. U susretu kršćanstva i poganstva dolazi do kvalitativne transformacije poganskog etosa i to u dvostrukom smislu: kršćanstvo u poganski svijet uvodi dvije vrednote koje potječu iz židovstva, a koje su u tom obliku nove: ljubav prema bližnjemu i poniznost ili dragovoljno odricanje statusa.

Zanimljiv je primjerice kontekst Pavlova poziva na ljubav. Tamo gdje argumentira ljubavlju on uvijek pretpostavlja neku ravnotežu i apelira na nadmoćne da iskazuju ljubav onim podređenima. A cilj je uspostaviti jednakost, tako da jedan ne bude u obilju, a drugi u neimaštini (usp. 2 Kor 8, 7s)... Negdašnji rob treba odsada postati bratom, kako u tijelu tako i u Gospodinu (usp. Flm 16).

Ponizno odricanje statusa kao izraz solidarnosti

Poučavajući učenike kako će se međusobno ponašati, on kaže: »Najveći je u kraljevstvu nebeskom onaj koji se ponizi kao ovo malo dijete« (Mt 18, 4). Isus ne želi isključiti čovjekovu prirodnu potrebu za isticanjem, već joj daje posve nov sadržaj i smisao. U njegovu kraljevstvu velikim će se smatrati onaj tko se odreče potrebe da bude najveći i tko se ponizno stavi drugima na službu. Taj Isusov zahtjev ima svoj temelj i opravdanje u njegovu vlastitu primjeru. Za razliku od helenističke etike u kojoj »poniznost« nije bila nikakav ideal, Isus stoji u starozavjetno-židovskoj tradiciji u kojoj se pojam »poniznost« također upotrebljava u sklopu socijalne stvarnosti, ali s posve drukčijom perspektivom. Dok se u grčkim i latinskim tekstovima na male ljude gleda svisoka, tako da oni doista izgledaju »maleni, niski, podložni, ponizni«, starozavjetni tekstovi govore iz perspektive tih malih ljudi i zauzimaju se za one koji su izloženi poniženju.

Novozavjetni ideal odricanja statusa ima svoj poseban oblik u Pavlovim poslanicama. Dok Pavlovi protivnici njegov nastup u Korintu smatraju malodušnim (2 Kor 10, 1), to jest niskim, puzavim, slabim, on upravo to smatra svojom prednošću i ističe kao primjer zajednici za nasljedovanje. Ako su Pavlova svjesno izabrana poniznost po uzoru na Krista i slobodno izabrano odricanje i svojih apostolskih prava (usp. 1 Kor 9), bili u službi navještaja Radosne vijesti i izgradnje zajednice, onda Pavao s pravom može očekivati da to zajednica prepozna i nasljeđuje. Rimljane izričito poziva:

»Budite istog osjećaja jedni prema drugima! Ne težite za visokim častima, već se držite niskih!« (Rim 12, 16).

U rimskom društvu sve je bilo usmjereno na prevladavanje niskog socijalnog stanja i postizanje društvenog ugleda. Kršćanska se zajednica tim od Pavla preporučanim stavom pretvara u drukčije društvo, moglo bi se reći u protudruštvo sa solidarnim zajedništvom, što je toj kršćanskoj kategoriji dragovoljnog odricanja statusa dalo i društvenu dimenziju. Tako ona nije više samo individualno odricanje, nego osnovni preduvjet novog društva koje doista uključuje sve.

Prvi kršćani i poganski »dobrotvorni mentalitet«

U nekom smislu prvi su kršćani u pitanju dobrotvornosti imali primjer u takozvanom »dobrotvornom mentalitetu« koji je posebice bio proširen među vladajućim slojevima i među kraljevima na drevnom Istoku, gdje su kraljevi i činovnici širili skrbenički odnos prema siromašnima i slabima. A u helenističkom svijetu bila je poznata i raširena pojava takozvanog »euergetizma« (grč. *euergeteo* = činiti dobro), što se očitovalo u namjenjivanju privatnih darova za potrebe javnog i društvenog života, pogotovo kulture. Nerijetko je naslov »euergetes« (dobročinitelj) proširivan drugim naslovima kao primjerice »spasitelj«, pogotovo ako su kao dobrotvori isticani carevi i kraljevi.

No tu je lako uočiti i razliku, prvo između drevnog Istoka i helenizma, a onda između njih i ranog kršćanstva: dok je na drevnom Istoku bio ideal činiti dobro siromašnima i slabima, antički mogućnici su svoja dobra ulagali u javne objekte kao što su kazališta, tržnice, vodovodi, kupališta, financiranje igara i sl. Od toga su imali koristi svi građani, a »dobrotvori«, to jest kraljevi, aristokrati i činovnici su time osiguravali lojalnost onih kojima su vladali. Drugim riječima, posrijedi je bila stanovita računica, a ne iskrena solidarnost sa siromašnima.

Isticanje Novog zavjeta da treba drugima činiti dobro stoji doduše u toj du-goj tradiciji, ali to praktičansko dobročinstvo je uvijek nesebično i ne očekuje uzvrat ni u kojem obliku. Možda se to najbolje oslikava u Pavlovoj riječi na rastanku sa starješinama efeške zajednice u Miletu:

»U svemu sam vam dao primjer da se tako treba truditi i pritjecati u pomoć nemoćnima te se sjećati riječi Gospodina Isusa koje on sam reče: 'Blaženije je davati nego primati'« (Dj 20, 35).

Prakršćanstvo je ideji dobročinstva dalo i nov cilj. Ne ide se za osiguranjem vlasti ili ugleda, već za zbrinjavanjem svih u zajednici u kojoj se smatraju braćom.

Zajedništvo dobara kao oblik solidarnosti

Kad se na temelju Djela apostolskih u teološkoj literaturi pokušava rekonstruirati slika prve kršćanske zajednice, onda se kao jednu od bitnih oznaka njezina zajedništva ističe »zajedništvo dobara«, pri čemu ključnu ulogu imaju dva Lukina teksta: Dj 2, 42-47; 4, 32-37. Danas među tumačima prevladava mišljenje da u opisu Djela apostolskih ne možemo govoriti o obvezatnom odricanju vlasništva u korist kršćanske zajednice, kao što je primjerice bio slučaj u kumranskoj zajednici, već tu imamo pojedinačne konkretne slučajeve spontanog i dragovoljnog otuđenja dobara, kako bi se omogućilo uzdržavanje siromašnih članova zajednice.

Ne smije se smetnuti s uma da su prve kršćanske zajednice živjele kao manjine u moru židovstva, odnosno poganstva, i u socijalnom pogledu su bile vrlo prikraćene, pa su se u prvom redu morale okrenuti same sebi i u duhu Evanđelja urediti svoj interni život i tako ostvariti svoje mjesto u svijetu. To nipošto ne znači da su te zajednice sebe smatrale zatvorenim sektama i izolirale se od svijeta. Naprotiv, bile su svjesne da su baš živeći tako bile »sol zemlji i svjetlo svijetu« (Mt 5, 13), predstavljajući tako neki oblik kontrastnog društva.

Ta socijalna osjetljivost, hranjena duhom Evanđelja, mora resiti kršćane svakog vremena pa će u drukčijim uvjetima života rađati i uvijek novim oblicima solidarnosti s potrebnima. To mora biti izazov današnjoj Crkvi koja je suočena sa sve većom bešćutnošću bogatih i ravnodušnošću mnogih političara prema sudbini siromašnih.